

Kontha Sándor

Kondor-kép – háttérrel

(Kondor Béla: Dante és Vergilius, 1961, olaj, vászon, 70x70 cm, Petőfi Irodalmi Múzeum)

Ha előbb nem, a „második Bach-korszak” ötödik esztendejében, 1961 áprilisában, éppen Gagarin űrrepülésének napján, a Kondorhoz hasonlóan zseniális tehetségű, akkor negyven esztendőes Sarkadi Imre tragikus balesetének vagy öngyilkosságának (a festő hatodik emeleti műtermének ablakából zuhant ki!) közvetlen tapasztalása után Kondor Bélát kiheverhetetlenül megcsapta a halál szele. A közeli elmúlás gondolata, az élet végeségének tudta ettől kezdve elúzhatatlanul beköltözött az agyába, a szívébe, s ami ezzel együtt jár, a művészetbe is. Nagy valószínűséggel ezt követően, nem kis mértékben ennek hatására készítette a *Dante és Vergilius* címen ismert, jó érzékkel a közelmúltban megjelent kis formátumú album (Sinkovits Péter: *Kondor Béla*, Kossuth Kiadó, 2007) címlapjára tett, a festő életének, sorsának, minden addigi alkotói tapasztalatának összegezését magába sűrítő remekművét.

„Bevallhatom már magamnak is, hogy munkakedvemhez valami ’irodalmi’ indíték kell, és akkor megy a művel, ha már látom a tárgy lényegét és van bátorságom hozzá. Ez nem illusztrálás. Ábrázolás.” - Ezeket a sorokat olvashatjuk az ugyancsak mostanában megjelent másik kötet naplójegyzeteiben (Kondor Béla: *Küszködni lettél*. Összeállította: Győri János. Kortárs Kiadó, 2006, 307.o.). A *Dante és Vergilius* esetében az irodalmi indítékot természetesen Dante *1steni színjátékának* harmadik éneke szolgáltatta, amikor is Dante, túlvilági bolyongásának kalauzával, Vergiliusszal az Acheron partjára ér, és itt az alvilág részével, Charonnal találkoznak.

Kondor a dantei leírás számos részletét elhagyja, vagy saját mondanivalója érdekében megváltoztatja. Nem jeleníti meg, nem is jelzi az innenső parton tolongó lelkek sokaságát, jajveszékélését. Csupán ők ketten, a szellem óriásai állnak egy magaslaton, összekapaszkodva, talpig fehér lepelben. Erős kontúrokkal megrajzolt figuráik erőt sugároznak, szilárdak, mint lábuk alatt a talaj és a mögöttük látszó tömszerű építmény. Mindez együtt a képtér bal alsó sarkában látható, a képfelület legnagyobb részét, szinte egészét viszont egy szárnyas lány, egy nagyfejű, zsurgított testű szörnyalak tölti ki. Szemben a Dante

által leírt, a rémült lelkeket terelő és szidalmazó, fehér szőrzetű-szakállú, parázsszemű Charonnal, ez a lény csak nekik jelenik meg, csak őket próbálja megfélemlíteni. Messziről látva sötét felleg az ég és víz végtelenjében, közepén villódzó, lidérces fényekkel, kék, zöld, vörös villanásokkal. Közéről aztán kivehetőek a rozsdás és alvadat vérszínű denevérszárnyak, a torz arányú test, az óriás törpe vörösen izzó koponyája, vakablakként néző szemei, félrecsúszott glóriája és a durván kifejező, „beintésre” álló kézmozdulat. Egészen közelről pedig leolvasható az

egész lény összebarkácsolt, szétesésre ítélt jellege is.

Ez a képletszerűen egyszerű, „a kétszer-kettő józanságával” megszerkesztett kép a korszak, voltaképpen persze minden időszak alkotóinak helyzetét, közérzetét, küzdelmét, igazságát a legmagasabb szinten, egyetemes érvénnyel fogalmazza meg. Charon itt igen összetett, sok, Kondor szemében gyűlöletessé vált, ma már név szerint ismert és megnevezett személy megjelenítője. Azé a minisztériumi osztályvezető például, aki képes volt egyebek között „embertelen és torzító szemléletűnek”, ily módon „káros hatásúnak” nyilvánítani „a szocialista művészeti elvekkel való tudatos szembehelyezkedéssel” is gyanúsított fiatal festő

első nagyobb megbízásának, a Pécs-uránvárosi óvodába szánt – újszerű, eredeti felfogású, megragadóan szép és szellemes – pannójának terveit, és magakadályozni annak elfogadását. Ugyanez a hivatalos személy volt az, aki három nap után bezáratta Kondor első önálló kiállítását az akkori Fényes Adolf tereben, mivel a művész nem volt hajlandó lekasztani a leginkább kifogásolt *A mennyország meghódítása* című, Hieronymus Bosch vízióira utaló, túlságosan talányosnak, vagy nagyon is egyértelműnek ítélt rézkarcát, s ugyanakkor, mint „bűnjel” elkobozta a kiállítás vendégkönyvét is. Charon, vagyis ez a képen látható torzalak képviseli még a „nem tart lépést korunkkal”-féle kritikák íróit, az ilyen-olyan magaságos intézmények hivatalának okos és éber kádereit, az alkotók életét, mindennapjait megkeserítő mindenféle alakokat. Kijelenthetjük: Ez a kép a korszak hazai kultúrpolitikájának, egyben persze minden erőszakos kultúra irányításának valóban egyetemes érvényű, nagy művészi erővel megfogalmazott szatírája.

Tény, hogy fenntartás nélkül bizalmat, elismerést az induló Kondor kevesektől kapott. A főiskolai évek alatt a legtöbbet Koffán Károlytól, később pedig többek között Pilinszky Jánostól. A sajtóban legelőször Dobai János állt ki a még főiskolás grafikus mellett 1956 januárjában, a VI. Magyar Képzőművészeti Kiállítás grafikai anyagát méltatva. Erőteljes tehetségnek ítélte, aki főlényes tudásal és vehemens kifejezési készséggel rendelkezik.

Bizonyos megjegyzésekből következtetve Kondor nem tudott maradéktalanul örülni a róla, ill. a rézkarcairól szóló első elemző írásnak sem. Ez az akkor meglehetősen befolyásos pozícióban szolgáló Németh Lajos tollából származott és az Új Hang című folyóirat közölte 1956 augusztusában. Sok egyéb (egyrészt..., másrészt...) megjegyzés mellett például ezeket olvashatjuk itt: „Nem mindegyik lapján sikerült még elérnie a művészeti önkény nélküli szervezést... - Az erények mellett... a diplomamunkák komoly veszély csiráit is magukban hordozzák... középkorias hangvétel... az emberi sors végzetzerű felfogása” stb. A cikk befejező mondata pedig így hangzik: „Szürrealizmus, pusztá archaizálás vagy realizmus: ez a választás áll Kondor Béla előtt, s a megoldás nem is annyira a művészi, hanem inkább a világnézeti kérdések tisztázásától függ.” Kondor valószínűleg ezekre a megállapításokra is emlékezett, amikor 1961 végén, az akkoriban zajló képzőművészeti vita kapcsán ezeket írta az Élet és Irodalom-nak: „...ha szemtől szembe találkozik valaki 'Legfőbb Műértőjével' és szerény szemrehányással néz rá, bizony a 'Tudod most ezt kell mondani, de az én véleményem más' kezdetű, hasonló színvonalú fejtegetést kell néha lenyelni és ilyenkor a megbocsátó vigyorgás szinte kötelező.”

Ami festőnk későbbi és mai értékelését, egyáltalán értését illeti, van min csodálkoznunk. Győri János a fentebb említett kötet mélylélegzetű utószavában, remek esszéjében idéz néhány újabb keletű eszmefuttatásból. Kiderül ezekből, hogy Charon kondori figurája ezeknek a szerzőit is méltán reprezentálhatja. A festő szinte váteszként fogalmazta meg naplótöredékeiben az alábbiakat: „Egyre

hosszabbodik az időtávolság a jövőben, melynek végére tiszta értékelés várható és így számomra elismerés. – Hiányoznak az értő és ugyanakkor rendszeres fejek.”

Kondor maga, persze korántsem könnyítette meg, a műveit elemzők dolgát. Ahogy diplomamunkájának védésekor nem (ezt Bernáth Aurél a szemére vetette), úgy később sem beszélt direkt módon azokról az érzésekről, gondolatokról, amelyek műveinek létrehozására serkentették. Tárgyunknál, a Giotto freskóinak letisztult egyszerűségét, Goya satirikus lapjainak drámai erejét és igazságát idéző képnél, a Dante és Vergilius-nál maradvá például, megtévesztő lehet maga a címadás is, hiszen a festmény nem két, hanem három szereplős. A kissé figyelmetlen szemlélőnek esetleg fel sem tűnik a sarokban látható két alak, így a szinte mindent betöltő Charont könnyen nézheti Vergiliusnak is. (Amint ez Sinkovits Péter említett könyvében, a harmincadik oldalon tényleg így olvasható. Immár harmincöt évvel a művész halála után!)

A példa mutatja, hogy milyenféle és mennyi alapos műelemzésre van még szükség ahhoz, hogy Kondor egészében és részleteiben is lenyűgöző életműve végre rangjához, jelentőségéhez méltó helyére kerüljön. Akkor fog cáfolhatatlanul kiderülni az is, hogy az ő világa korántsem a késő középkor, hanem nagyon is a saját korához kötött; ennek az életműnek csak akkor és csak ott volt lehetséges a létrejötte, ahol és amikor ténylegesen kibontakozott.

Általában pedig elmondhatjuk, hogy az álművészet és az áltudomány jegyében zajló, elvesztegetett évtizedek után ideje lenne elfogulatlanul, érdek és előítélet nélkül tekinteni a művészet (soha el nem hanyagolható nagy) kérdéseire.

Kondor Béla munka közben